

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky

UČEBNÉ OSNOVY GYMNÁZIA

štvorročné štúdium

SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA
povinný učebný predmet

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 24. 2. 1997
pod číslom 1252/96-15 s platnosťou od 1. 9. 1997

SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

1. - 3. ročník 3 h týždenne, 99 h ročne

4. ročník 3 h týždenne, 90 h ročne

SLOVENSKÝ JAZYK

CIELE

Vyučovanie slovenského jazyka (SJ) zabezpečuje rovnaký podiel poznatkov a logicko-myšlienkových a komunikatívnych činností. Činnosti sú rovnocenným štruktúrnym prvkom cieľa a obsahu ako poznatky, a to v písanej a hovorenej forme.

Pri vyučovaní SJ sa uprednostňujú metódy samostatného racionálneho štúdia učebnicovej a doplnkovej literatúry (slovníky, gramatiky, encyklopédie) a metódy diskusie ako základ pre všetky učebné predmety.

Dôsledne sa dbá o rozvíjanie intelektovej, mravnej a citovej stránky osobnosti žiaka.

Výchovno-vzdelávací proces smeruje k tomu, aby sa žiaci naučili:

- interpretovať texty (jazykové prejavy, slohové útvary) hovorené a písané formulovaním podstaty obsahu textu a jeho funkcie (cieľa) predovšetkým vo forme kľúčových slov a konspektu,
- samostatne racionálne študovať z odborných kníh a časopisov, vedieť efektívne využívať všetky časti odbornej knihy (prebal, úvod, register, obsah, bibliografiu atď.),
- v jazykových normatívnych príručkách používať úvodnú i slovníkovú časť (napr. Pravidlá slovenského pravopisu, Krátky slovník slovenského jazyka) na zvyšovanie svojej jazykovej kultúry,
- odborne citovať (doslovne v úvodzovkách) alebo parafrázovať a používať bibliografickú normu pri zázname informácií,
- vlastné záznamy, napr. z kartotéky, sústavne využívať na vyučovaní, najmä pri tvorbe vlastných textov (úvahy, referátu, rečníckeho útvaru), osobitne v rámci prípravy projektu SOČ,
- výrazne a plynule čítať bez prípravy (spontánne) primeraný odborný alebo publicistický, príp. umelecký text,
- poznať a vo svojich prejavoch využívať logicko-myšlienkové činnosti, ako sú analýza a syntéza, abstrakcia, zovšeobecnenie, porovnávanie, klasifikácia, indukcia a dedukcia, analógia atď.; vecne a presvedčivo argumentovať, obhájiť svoj názor, kriticky hodnotiť,
- vo všetkých svojich prejavoch vhodne uplatňovať logickú nadväznosť a komunikatívnu funkčnosť slov a viet (neutrálnosť, nociónálnosť, terminologickosť alebo expresívnosť, obraznosť, frazeologizmy; jednoduché dvojčlenné i jednočlenné vety alebo súvetia a polovetné konštrukcie atď.) a gramatickú správnosť, spisovnosť,
- ovládať a používať odbornú jazykovú terminológiu (najmä vo vzťahu k štúdiu cudzích jazykov aj internacionálne termíny) a základné pojmy z lexikológie a slovtvorby, gramatiky (morfológie a syntaxe), hláskoslovia, spisovnej výslovnosti a pravopisu, zvukovej stránky jazyka, komunikácie, štylistiky a rétoriky, vzniku a vývinu jazyka, členenia národného jazyka,

- vyjadrovať sa vhodne, výstižne (odborne, vecne alebo citovo, obrazne), kultivovane, gramaticky správne, v súlade s funkciou (cieľom) prejavu a komunikatívnou situáciou, a to v hovorenej i písanej forme; v diskusii ani v polemike nepoziť osobnosť partnera komunikácie,
- v hovorených prejavoch uplatňovať výraznú artikuláciu, spisovnú výslovnosť, techniku monológu a dialógu (zásady rétoriky): funkčné striedanie tempa a sily hlasu, dôrazu a pauzy, intonáciu viet podľa modálnosti, mimiku a gestikuláciu atď.,
- v písaných textoch vhodne a správne používať odseky a interpunkciu, dodržiavať pravopisnú normu,
- tvoriť rozličné (komunikatívne frekventované) druhy textov v ústnej a písomnej forme v súlade s funkčnými jazykovými štýlmi: hovorové, administratívne, publicistické, rečnícke, prípadne aj umelecké, v súlade so slohovými a komunikatívnymi postupmi (informačné, rozprávacie, opisné, výkladové a úvahové),
- poznatky a činnosti (zručnosti) nadobudnuté pri vyučovaní slovenského jazyka aplikovať v ostatných učebných predmetoch a naopak (napr. internacionálnu jazykovú terminológiu aplikovať v cudzích jazykoch, cudzojazyčné resumé v projekte SOČ atď.),
- chápať a používať jazyk ako dôležitý znak národnej aj individuálnej kultúry, ako znakový systém, ako prostriedok s rozličnými funkciami: kognitívnu (poznávacou), komunikatívnu (dorozumievacou) a expresívnu (výrazovou).

OBSAH

Vyučovanie slovenského jazyka (SJ) spája s jazykovedou predovšetkým zameranie na komunikatívnu funkciu jazyka. Ďalej vychádza z príbuzných vedných disciplín (filozofie, psychológie, psycholingvistiky, pedagogiky, teórie informácie a komunikácie atď.).

Jadrom vyučovania slovenského jazyka je aktívny rozvoj vyjadrovania žiakov, ktorý sa opiera o nevyhnutné poznatky zo štylistiky a komunikácie a o všeobecnejšie poznanie systému jazyka, preto sú jazykové témy funkčne zaradené k slohovým témam.

Výber a štruktúra slohového učiva vychádza zo vzťahu slohový postup – funkčný jazykový štýl – komunikatívna situácia, aby si žiak uvedomil dynamickosť a hybridnosť slohových útvarov, t.j. výskyt rovnakých slohových útvarov v rozličných funkčných štýloch, ako aj výskyt niekoľkých slohových postupov v jednom útvaru alebo existenciu rovnakého slohového postupu aj útvaru. Zdôrazňuje sa produktívna štylistika (tvorba), nie verbálna definícia.

Začína sa najjednoduchším – informačným postupom, pokračuje opisným a výkladovým slohovým postupom a končí sa praktickou rétorikou a aplikáciou poznatkov o štýle umeleckej prózy v písomnom rozprávaní. Takto sa posilňuje vzostupnosť náročnosti učiva, jeho rozvíjacia a výchovná stránka, ale aj medzipredmetové a medzizložkové vzťahy (najmä s literárnou zložkou).

Preberajú sa mnohé slohové útvary, ktoré sa už vyučovali v základnej škole, no princíp spojenia školy so životom si vyžaduje ich upevnenie a prehĺbenie o nové javy a osobné skúsenosti žiakov. Zreteľ na intelektuálnu úroveň žiaka zabezpečuje, že sa všetky postupy a útvary viac alebo menej známe zo základnej školy preberú s väčším dôrazom na samostatnú prácu žiaka (rozvoj zručností), na uplatnenie jeho osobnosti, vyjadrovanie vlastného názoru a rozvoj jeho individuálneho štýlu. Posilňuje sa rozvíjanie ústneho prejavu

až k rétorike. V obsahu učiva jednotlivých ročníkov sa to konkretizuje tak, že druhú časť každej témy tvoria námety na ústne a písomné cvičenia, ktoré možno chápať ako konkretizáciu cieľa.

Výber a štruktúra jazykového učiva umožňuje hlbšie poznať systém jazyka a jeho jednotlivé roviny, takže vedomosti žiakov budú odrážať všeobecnejšie zákonitosti jazyka. Takéto vedomosti majú väčšiu inštrumentálnu hodnotu pre jazykovú prax ako ovládanie množstva jednotlivostí. Vedomosti sa tak stanú kľúčom na porozumenie jazykového diania v spoločnosti, účinným poradcom v jazykovej praxi a základom ďalšieho vzdelávania.

Vo výbere a štruktúre učiva sa výrazne prejavuje zreteľ na rozvoj vyjadrovania žiakov ustavičným dôrazom na diferenciaciu jazykových prostriedkov z hľadiska spisovnosti a slohovej platnosti. Tento zreteľ sledujú aj štylizované a textové cvičenia, ktoré sa organicky začleňujú do systému cvičení tam, kde to vyžaduje charakter učiva. Zreteľ na všestrannú výchovnosť sa uplatňuje v celom jazykovom vyučovaní, najmä vo všeobecných poznatkoch o jazyku, ktoré sú závršením jazykového vzdelávania v strednej škole.

Výber a štruktúra obsahu posilňuje učebný predmet tak vo vzťahu k základnej škole, ako aj vo vzťahu k ostatným učebným predmetom. Integruje ich najmä praktickým výcvikom metód samostatného štúdia (konspekt, excerpt) a výskumných metód (projekt), rozvíjaním pojmového a odborného (terminologického) vyjadrovania, logického a tvorivého myslenia. Obsah slohových prác žiakov súvisí s aktuálnymi problémami života našej spoločnosti a čerpá z oblastí ostatných učebných predmetov, nemá však tieto predmety nahrádzať.

Počty hodín pre jednotlivé tematické celky sú orientačné, učiteľ si ich môže upraviť, naznačujú však, že väčšinu času treba venovať komunikatívnym činnostiam. Rozširujúce učivo (téma alebo celý tematický celok) je označené hranatými zátvorkami.

Poradie tematických celkov si učiteľ môže upraviť aj medzi ročníkmi (umožňujú to dvojročníkové učebnice). Táto úprava sa vykoná po dohode v predmetovej komisii a so súhlasom riaditeľa školy.

Klasifikované písomné práce

Klasifikované písomné práce sú trojaké: kontrolné slohové práce, cvičné slohové práce a diktáty.

1. Kontrolné slohové práce sa píše v 1. – 3. ročníku dve za školský rok (jedna za polrok), jedna je školská, jedna je domáca (prípadne sú obidve školské). Na školskú prácu sú vymedzené štyri hodiny (dve na napísanie práce a dve na jej opravu), na domácu prácu sú určené iba dve hodiny na rozbor a opravu. Ak je maturitná písomná práca povinná, píše sa vo 4. ročníku len cvičné práce (1 – 2), kontrolná práca v 1. polroku je ústna – prednáška alebo prejav.

Kontrolná práca je všestrannou jazykovou skúškou, pričom sa dbá i na jej úpravu. Pri vypracovaní môžu žiaci používať normatívnu pravopisnú príručku a normatívny slovník. Klasifikuje sa jednou známku, ktorá celkove zhodnotí vecnú, kompozičnú, štylizáciu, gramatickú a pravopisnú stránku práce. Odchylná kvalita niektorej stránky sa môže vyjadriť slovnou poznámkou. Na rozbor a opravu sa venujú dve hodiny a využijú sa na individuálnu prácu so žiakmi, prípadne na precvičovanie javov, ktoré si podľa výsledkov zasluhujú pozornosť.

2. Cvičené slohové práce sú

a) všetky slohové útvary v danom ročníku, t.j. aj také, ktoré budú uložené ako kontrolná slohová práca, najmä však praktické administratívne útvary,

b) výberové slohové útvary, ktoré vyhovujú individuálnym záujmom žiakov a rozvíjajú ich osobitné slohové schopnosti a zručnosti.

Učiteľ nemusí všetky cvičné práce klasifikovať každému žiakovi (výberová klasifikácia). Prihliada sa predovšetkým na kompozičnú a štylizáciu stránku práce. Cvičná písomná práca sa zväčša vypracuje v škole, doma sa prípadne dokončí, môže však byť aj domáca (podľa problematiky).

3. Diktáty sa píše v prvom až treťom ročníku jeden za polrok a všetky sa klasifikujú. Text sa vyberá podľa potreby a podľa vyspelosti žiakov (100 – 120 slov). Ide zvyčajne o komunikatívne frekventované javy, napr. texty z tlače (nie o hromadenie pravopisných javov). Preberanie javov, v ktorých žiaci robia chyby, sa postupne zaradí do jednotlivých vyučovacích hodín jazyka, zväčša však ako samostatná domáca práca s pravopisnou príručkou a prehľadnou gramatikou.

Písanie, rozbor a hodnotenie cvičných slohových prác a diktátov je súčasťou bežných vyučovacích hodín.

Prehľad tematických celkov

Orientačný počet hodín

1. ročník (33 h)

Úvod do metód štúdia	5
Všeobecné poznatky o slohu	4
Lexikológia	4
Tvorenie slov	3
Informácia a komunikácia – administratívny a hovorový štýl	5
Jazyk v pracovnej komunikácii	4
Kontrolné slohové práce	6
Seminár	2

2. ročník (33 h)

Opis a charakteristika	8
Tvaroslovie	4
Skladba	6
Publicistický štýl a jeho žánre	7
Kontrolné slohové práce	6
Seminár	2

3. ročník (33 h)

Náučný štýl	5
Výkladový slohový postup - výklad	7
Výkladový slohový postup - úvaha	7
Zvuková a grafická stránka jazyka	5
Kontrolné slohové práce	6
Seminár	2

4. ročník (30 h)

Základy rétoriky – rečnícky výcvik; kontrolná práca	13
Rozprávanie ako útvar umeleckého štýlu	5
Všeobecné poznatky o jazyku	10
Seminár	2

1. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

1 ÚVOD DO METÓD ŠTÚDIA

1.1 Pojem informácia. Jazyk ako nástroj informácie. Informácie a vedecko-technický pokrok. Rozvíjanie vlastnej osobnosti, permanentné sebazvedelávanie ako jedna zo základných požiadaviek vyspelej spoločnosti. Technika a metódy racionálneho štúdia. Metóda orientácie v texte (v odbornej literatúre a tlači) a jeho rýchleho čítania. Práca so slovníkmi a encyklopédiami. Poučenie o systéme a funkcii knižníc. Získavanie informácií v odbornej literatúre. Spracovanie informácií rozličnými formami záznamu: výťah (konspekt), osnova, tézy, výpisky (excerpty). Práca s kartotékou. Normatívna citácia a bibliografia. Plánovanie práce a kontrola plánu.

1.2 Pravidelné záznamy z vysielania rozhlasovej jazykovej poradne a z jazykových rubriek dennej a týždennej tlače. Ústne referovanie o týchto záznamoch. Niekoľko výpiskov (10-15) z rozličných odborov ako základ vlastnej kartotéky. [Výpisky alebo záznam z beletristického spracovania životopisu tvorivej osobnosti z oblasti vedy, techniky, umenia alebo športu]¹. Výťah, tézy, osnova z odborného textu učebníc iných predmetov. [Exkurzia v mestskej knižnici – spojená s literárnou zložkou]¹.

2 VŠEOBECNÉ POZNATKY O SLOHU

2.1 Štýl (sloh), štylistika. Štýlotvorná situácia a štýlotvorné činitele. Funkčné štýly a štylistické rozvrstvenie jazykových prostriedkov. Spisovné a nespisovné vyjadrovanie. Rozdiel medzi ústnym a písomným prejavom. Slohové postupy a slohové útvary, ich vzájomné väzby (hybridnosť).

2.2 Štýlotvorný proces: výber faktov (invencia), kompozícia, štylizácia. Kompozičné cvičenia: osnova, koncept, úprava konceptu (odseky), čistopis. Súkromný list s ohľadom na funkciu (cieľ) listu a adresáta: informovať, presvedčiť alebo citovo zapôsobiť. Ústne rozprávanie príbehu zo života, scény z umeleckého diela (hodnotenie aj podľa magnetofónového záznamu).

3 LEXIKOLÓGIA – NÁUKA O SLOVE

3.1 Významové vzťahy medzi slovami. Slovo v texte. Slovo ako pojem a pomenovanie. Jednoslovné a viacslovné pomenovania. Slovná zásoba, jej bohatstvo, najmä slová významovo blízke (synonymá), štýlová diferenciacia (z hľadiska spisovnosti, frekvencie,

¹) rozširujúce medzipredmetové a medzizložkové učivo

dobového výskytu a expresivity). Viacvýznamové slová: metafora, metonymia. Zmeny v slovnej zásobe v súvislosti s vývinom spoločnosti. Prevzaté slová, ich používanie a výslovnosť. Poučenie o rozličných typoch slovníkov (výkladovom, ortoepickom, frekvenčnom, retrográdnom, synonymickom, frazeologickom, o slovníkoch cudzích slov) a o ich praktickom používaní.

3.2 Lexikálne, frazeologické, slovníkové, pravopisno-ortoepické cvičenia.

4 TVORENIE SLOV

4.1 Typy tvorenia slov z hľadiska produktívnosti; významové okruhy zo slovotvorného hľadiska. Odvodené slová. Morfematická stavba slova. Zložené slová. Skratky a skratkové slová. Kritériá vhodnosti nových slov. Univerbizácia a multiverbizácia (zo štylistického hľadiska).

4.2 Slovníkové a pravopisné cvičenia (i, y v koreni a predponách domácich a cudzích slov, alternácie hlások atď.).

5 INFORMÁCIA A KOMUNIKÁCIA – ADMINISTRATÍVNY A HOVOROVÝ ŠTÝL

5.1 Základné znaky informačných slohových útvarov administratívneho štýlu: vecnosť, stručnosť, neutrálnosť jazykových prostriedkov. Spoločenský význam dotazníka, ankety a testu. Komunikácia ako výmena informácií. Oplyvňovanie partnera v komunikácii.

5.2 Získavanie informácií v telefónnom zozname a v cestovnom poriadku. Presné vyplňanie formulárov. Pohotová štylizácia krátkych informačných útvarov podľa naznačených komunikatívnych situácií, ústne (telefonicky i v priamych dialógoch): telegram, objednávka, pozvanie, oznámenie, hlásenie o splnení úlohy, požiadanie o informáciu, ospravedlnenie, odmietnutie, predstavovanie, privítanie hostí, vyjadrenie sústrasti atď. Písomné spracovanie niektorých útvarov so zreteľom na konkrétneho adresáta, napr. s osobitnou grafickou úpravou na nástenné noviny a pod.

6 JAZYK V PRACOVNEJ KOMUNIKÁCI

6.1 Štruktúra pracovnej porady (schôdze) a jej vedenie. Vecné a výstižné jazykové formulácie ako jedna zo základných požiadaviek efektívneho vedenia schôdze. Funkcia správy o činnosti a zápisnice (administratívne, informačné útvary). Diskusia ako efektívna metóda riešenia problémov a výmeny názorov. Cieľ, obsah a forma diskusného príspevku a zápisnice (konkrétosť a kontrolovateľnosť uznesení). Zápisnica, zápis (záznam), protokol.

6.2 Model schôdze s vedúcim (predsedom) a zapisovateľom utvorený na vyučovacej hodine. Kolektívny výber faktov a individuálne vypracovanie správy o činnosti a zápisnice. Výrazný prednes správy o činnosti. Rozličné spôsoby vhodného uvedenia diskusného príspevku a odstraňovanie parazitných vsuviek. Prednes niekoľkých diskusných príspevkov. Kolektívne vypracovanie vyhlásenia, programu, plánu, záväzku. Hodnotenie zvukovej a výslovnostnej stránky ústnych prejavov (magnetofónový záznam).

7 KONTROLNÉ SLOHOVÉ PRÁCE - PÍSOMNÉ

7.1 Súkromný list.

7.2 Informácia (referát) o systéme knižníc v meste, v okrese; o správnej štruktúre mesta, o systéme názvov ulíc, o štruktúre spoločenských organizácií, o systéme vyučovania v škole, o jazykových príspevkoch v rozhlase, tlači a televízii (za týždeň až za mesiac).

Správa o činnosti triedy, záujmového krúžku, správa o kultúrnom, športovom a inom podujatí.

Cvičné slohové práce

Zápisnica zo schôdze. Vyhlásenie (program, plán práce).

Diskusný príspevok. Osnova referátu. Úradný list.

Kontrolné diktáty: v každom polroku jeden.

8 UPEVNENIE A PREHLBENIE VEDOMOSTÍ (pozri kap. PROCES)

Ústne (rečnicke, výslovnostné, intonačné, dychové) písomné, gramatické a pravopisné cvičenia.

2. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

1 OPIS A CHARAKTERISTIKA

1.1 Pozorovanie a opis. Funkcia opisu ako rozhodujúci činiteľ pri jeho štylizácii a kompozícii; praktický (jednoduchý), odborný a náladový (umelecký opis); statický a dynamický opis, priama a nepriama charakteristika osoby, opis s dejovým rámcom; opis predmetu, miesta, činnosti, porovnávací opis a charakteristika. Diferencované používanie neutrálnych a expresívnych slov, termínov a profesionálneho slangu.

Umelecká a administratívna charakteristika osoby (osobný posudok). Objektívnosť, pravdivosť a vecnosť obsahu, ustálenosť kompozície a formy osobného posudku, životopisu a žiadosti z hľadiska ich administratívnej funkcie.

1.2 Cvičenia v opisovaní na základe bežného vnímania a na základe intelektuálneho pozorovania. Dlhodobejšie pozorovanie a vedenie záznamov z oblasti odborných záujmov žiaka alebo medziľudských vzťahov (napr. ochrana a zveľaďovanie životného prostredia) ako príprava na vypracovanie odborného referátu alebo prednášky v 3. a 4. ročníku.

Výber najvýstižnejšieho pomenovania (zo synonymických radov) vlastností človeka, premena priamej charakteristiky na nepriamu a opačne atď.

Rečnicke cvičenia: Základné vlastnosti tvorivej osobnosti, vzor v živote mladého človeka (diskusia aj s využitím výpiskov).

Opis (5 – 10 viet) niektorého predmetu v triede a v najbližšom okolí s prvkami tvorivej fantázie (nové možnosti použitia predmetu, návrhy na zmeny a pod.).

2 TVAROSLOVIE

2.1 Princípy triedenia slov na slovné druhy. Plnovýznamové a neplnovýznamové slová. Konverzia slovných druhov. Gramatické kategórie mien a slovies, ich funkcia a štylistické využitie. Vývinové tendencie v tvaroslovnom systéme súčasnej slovenčiny. Tvaroslovné varianty ako prejav dynamiky normy aj ako prostriedok štylistickej diferenciacie.

2.2 Slovníkové a pravopisné cvičenia. Individuálna práca s normatívnou gramatickou a pravopisnou príručkou.

3 SKLADBA

3.1 Hlavné princípy gramatickej, významovej, modálnej a zvukovej stavby jednoduchej vety a súvetia. Základné syntaktické jednotky (konštrukcie). Výstavba jazykového prejavu (textu); nadvetné útvary – odsek, kapitola. Slovosled a vetosled. Odraz uvedených princípov a vzťahov v grafickej podobe vety a textu.

3.2 Štylistické využitie dvojčlenných a jednočlenných viet. Uvoľnená a kondenzovaná stavba vety a jej štylistické využívanie, polovetné konštrukcie. Transformácia jednotlivých typov viet a ich slohová platnosť.

Upevnenie a systematizácia poznatkov z 2.a 3. témy.

4 PUBLICISTIKÝ ŠTÝL A JEHO ŽÁNRE

4.1 Funkcia, obsah a formy publicistiky. Spoločné a špecifické črty novinárskej, rozhlasovej a televíznej publicistiky.

Prispievatelia z radov občanov.

Vzťah publicistického štýlu k ostatným funkčným štýlom. Klasifikácia publicistických žánrov, ich dynamickosť (hybridnosť). Funkcia typografickej úpravy tituliek a textov (stĺpce). Pútavosť titulku.

Správa (jednoduchá alebo rozšírená) ako najfrekvencovanejší žáner.

Rozličné formy publicistickej kritiky (kritika, fejtón, glosa atď.) a jej spoločenský význam. Porovnanie s odbornou kritikou (recenzia, posudok).

Interview (rozhovor). Špecifickosť novinárskej, rozhlasovej a televíznej (filmovej) reportáže. Aktualizácia krátkych informačných publicistických útvarov z 1. ročníka.

4.2 Hodnotenie ukážok jednotlivých žánrov z novín. Kompozičné a štylistické prepracovanie jednoduchej správy na rozšírenú a naopak.

Porovnanie novinárskej, rozhlasovej a televíznej športovej reportáže. Písomné vypracovanie kritiky, fejtónu alebo iného beletristického útvaru, vypracovanie otázok pre interview. Zostavenie nástenných novín, triedneho časopisu alebo rozhlasového vysielania s vlastnými publicistickými útvarmi. Ústny prednes kritického diskusného príspevku, interview (vo dvojici) a reportáže.

5 KONTROLNÉ SLOHOVÉ PRÁCE - PÍSOMNÉ

Porovnávací charakteristika (napr. literárnej postavy).

Vlastná charakteristika. Sebakritika.

Náladový (umelecký) opis.

Kritika. Fejtón (alebo iný beletristický publicistický útvar).

Cvičné slohové práce

Porovnávací opis. Opis pracovného postupu. Rozšírená správa. Kritika. Osobný posudok.

Životopis. Žiadosť. Beletristický publicistický útvar. Náladový (umelecký) opis.

Kontrolné diktáty: v každom polroku jeden.

6 UPEVNENIE A PREHLBENIE UČIVA FORMOU SEMINÁRA

3. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

1 NÁUČNÝ ŠTÝL

1.1 Charakteristické črty náučného štýlu: odbornosť, pojmovosť, vecnosť, názornosť. Jazykové prostriedky lexikálne: termín, pojem, ich výklad v texte, odborná terminológia, profesionalizmy, menné slovné druhy, neologizmy; morfológicko-syntaktické: menné konštrukcie, polovetné konštrukcie, slovesný trpný rod, zložené súvetia, parentézy.

Prehľad slohových útvarov náučného štýlu, ich presah do iných funkčných štýlov, spájanie opisných a výkladových prvkov: odborný opis, referát, anotácia, resumé, recenzia, odborný posudok; výklad, prednáška, štúdia, dizertácia. Osobitosti populárno-náučného štýlu.

1.2 Vyhľadávanie príkladov jazykových prostriedkov náučného štýlu z rozličných učebníc. Zostavovanie krátkych slovníčkov spisovnej a nespisovnej slovenčiny (slang rozličných profesií a spoločenských vrstiev). Vypracovanie anotácie alebo resumé z niektorej učebnice. Vzťah slovenčiny a češtiny z hľadiska náučného štýlu. Preklad krátkych českých textov (najmä odborných a administratívnych) do slovenčiny.

2 VÝKLADOVÝ SLOHOVÝ POSTUP - VÝKLAD

2.1 Podstata výkladového slohového postupu z vecnej stránky: vecná správnosť, zhoda s vedeckým poznaním; objasňovanie vnútorných kauzálnych vzťahov (príčina a účinok, následok, podmienka, účel; dôvod, dôsledok); dokazovanie. Výklad ako slohový útvar. Využívanie odbornej literatúry a informatiky pri tvorbe výkladu (aktualizácia z 1. ročníka). Druhy výkladových textov. Kompozičná prehľadnosť (spájanie výkladových postupov s opisnými), logicko-myšlienkové činnosti: komparácia, analógia, analýza a syntéza; indukcia, generalizácia, dedukcia, konkretizácia, argumentácia, citovanie alebo parafrázovanie, dokazovanie atď. Projekt (plán) odbornej výskumnej práce. Štylizácia výkladového postupu v porovnaní s opisným: vyššia koncentrovanosť, zložené vetné konštrukcie, parentézy, bohatosť spájacích slov, pestrosť interpunkcie (bodkočiarka, dvojbodka, tri bodky, zátvorky, pomlčka, spojovník, lomka, apostrof).

2.2 Analýza a tvorba príkladov na jednotlivé myšlienkové operácie a výkladové texty z rozličných učebníc, literatúry a z praxe. Upevnenie učiva z 1. ročníka: konspekt z náročnejšieho textu, citácia, bibliografia, resumé, anotácia. Štylizračné a textové cvičenia (úprava nelogických vyjadrení).

3 VÝKLADOVÝ SLOHOVÝ POSTUP – ÚVAHA

3.1 Vymedzenie pojmu úvaha. Úvaha ako subjektivizovaný útvar výkladového slohového postupu v umeleckej literatúre, v publicistike a v živote. Široký okruh námetov na úvahu: aktuálne spoločenské otázky, filozofické otázky, umelecká literatúra, frazeologizmy, aforizmy. Využitie motta. Uplatnenie prostriedkov umeleckého štýlu v úvahe; esej.

3.2 Vypracovanie úvahy na základe výpiskov, citátov, aforizmov, frazeologizmov, na základe vystúpenia významnej osobnosti atď.

4 ZVUKOVÁ A GRAFICKÁ STRÁNKA JAZYKA

4.1 Vzťah zvukovej a grafickej stránky jazyka. Fonéma a graféma. Spisovná výslovnosť; výslovnosťné štýly. Hlavné princípy spisovnej výslovnosti: rytmické krátenie, znelosťná asimilácia, výslovnosť spoluhláskových skupín. Najčastejšie odchýlky od spisovnej výslovnosti. Hlavné princípy slovenského pravopisu so zreteľom na zvukovú stránku jazyka. Zvuková stránka jazykových prejavov: prestávky (pauzy), slovný a vetný prízvuk, dôraz, melódia a tempo.

4.2 Cvičenia na praktické využitie zvukových prostriedkov jazyka. Upevňovanie zručností v používaní normatívnej pravopisnej a výslovnostnej príručky (so zreteľom na úvodnú i slovníkovú časť).

5 KONTROLNÉ SLOHOVÉ PRÁCE - PÍSOMNÉ

Úvaha.

Projekt odbornej práce (pozorovania alebo výskumu). Správa o vykonaní pozorovania alebo výskumu.

Výklad z literárnej problematiky (ako príprava na maturitnú skúšku).

Cvičné slohové práce

Recenzia niektorej učebnice alebo príručky, divadelného predstavenia, filmu, televíznej alebo rozhlasovej inscenácie.

6 UPEVNENIE A PREHLBENIE UČIVA FORMOU SEMINÁRA

4. ročník

(1 hodina týždenne, 30 hodín ročne)

OBSAH

1 ZÁKLADY RÉTORIKY – REČNÍCKY VÝCVIK

1.1 Stručné poučenie o funkcii rétoriky v minulosti a v súčasnosti. Základné typy rečníckych útvarov: náučné (odborné), agitačné, príležitostné. Predpoklady úspešného rečníckeho prejavu: zbieranie materiálu, výpisky; triedenie materiálu vzhľadom na cieľ prejavu (poučiť, presvedčiť, citovo zapôsobiť); kompozícia a štylizácia vzhľadom na poslucháča a na prednes naspamäť; prednes (forma), mimika a gestikulácia ako rovnocenná zložka obsahu.

1.2 Hľadanie adekvátnej melódie, tempa, páuz a dôrazu vo vetách a textoch (aplikácia a upevnenie poznatkov podľa jazykového učiva 3. ročníka) a sprievodnej mimiky a gestikulácie. Skupinová a individuálna školská práca s magnetofónom pri nácviku prednesu prejavu. Písomná príprava prejavu vo forme podrobnej osnovy a výpiskov (citátov). Prednes naspamäť trojminútových až päťminútových prejavov podľa určených kritérií. Súťaž v prednese nepripravených prejavov.

2 ROZPRÁVANIE AKO ÚTVAR UMELECKÉHO ŠTÝLU

2.1 Zhrnutie a aplikácia poznatkov o umeleckom (beletristickom) rozprávaní a jeho žánroch zo základnej školy a z literárnej zložky. Využívanie rozličných slohových postupov a útvarov a štylistických prostriedkov v umeleckom rozprávaní: opis, úvaha, charakteristika, dialóg, vnútorná reč postáv a pod. Rozvíjanie konfliktu a stupňovanie napätia ako základ pútavého, dynamického rozprávania.

2.2 Dopĺňanie rozličných rozprávání o opisné a úvahové prvky, dialógy, vnútornú reč postáv a pod. Hľadanie námetov (konfliktov) v udalostiach všedného dňa. Vypracovanie dialógu s rozličnými funkciami: charakteristika postavy, rozvíjanie deja atď. Zvyšovanie napätia rozprávania krátkymi a nedokončenými vetami. Prepracovanie stručnej správy na umelecké rozprávanie atď.

3 VŠEOBECNÉ POZNATKY O JAZYKU A SYSTEMATIZÁCIA UČIVA

3.1 Jazyk ako znakový systém. Jazyk a myslenie. (Pojem a slovo – 1. ročník.) Funkcie jazyka v spoločnosti.

3.2 Vznik jazyka. Prirodzený jazyk a plánové (umelé) jazyky. Vývin jazyka. Indoeurópske jazyky. Slované jazyky a ich triedenie.

3.3 Vznik a vývin slovenského jazyka. Členenie slovenského jazyka. (Vrstvy slovnej zásoby – 1. ročník.) Vývinové tendencie súčasnej slovenčiny. (Slovná zásoba, tvaroslovie – 1. a 2. ročník.)

3.4 Norma a kodifikácia. Jazyková kultúra. Vzťah spoločnosti k jazyku. (Zvuková a grafická stránka jazyka – 3. ročník.)

3.5 Jazykoveda a jej disciplíny. (Základné pojmy jednotlivých jazykových rovín – 1. – 3. ročník.) Krátky prehľad vývinu našej jazykovedy.

4 KONTROLNÉ SLOHOVÉ PRÁCE

Rečnicky prejav, prednáška – ústna forma.

Cvičné práce

Voľná téma (podľa žiakovho výberu). Umelecké rozprávanie.

5 UPEVNENIE A PREHLBENIE UČIVA K MATURITNEJ SKÚŠKE FORMOU SEMINÁRA

PROCES

Žiaci strednej školy prechádzajú obdobím rozvíjajúceho sa logického a abstraktného myslenia, obdobím vyraňovania špecifických záujmov a vzťahov k jednotlivým vedným odborom. Majú zmysel pre široké zovšeobecnenie, chcú vyjadrovať svoje vlastné názory a chcú o nich diskutovať. Vyžadujú dôkazy a zaujímajú sa predovšetkým o nové poznatky.

Túto kvalitu vzdelávania možno dosiahnuť predovšetkým výrazným uplatňovaním takých metód, ktoré umožňujú - v rozličnej miere – samostatnú prácu žiaka. Sú to najmä študijné metódy spojené s formami seminárnej práce (referátmi) a diskusiou. Je prirodzené, že tam, kde to charakter učiva alebo vek žiakov vyžaduje, používa sa i metóda rozhovoru, prednášky alebo vysvetľovania, ale hlavnou cestou osvojovania je primeraná samostatná práca žiakov a seminárne spôsoby práce. Úlohou samostatnej prípravy žiakov, zvyčajne domácej, nie je reprodukcia študovaných textov, ale príprava na diskusiu o problémoch, ktoré sa žiakom vopred oznámia. Diskusia sa uzatvorí zhrnutím. Osvojovanie učiva sa dokončí praktickým výcvikom prevažne v škole a doma. Úlohy problémového charakteru môžu žiaci riešiť spoločne, v skupinách, vo dvojiciach aj individuálne. Ak učebný plán umožňuje delenie triedy, využijú sa tieto hodiny prevažne na ústne cvičenia (rečnicke, výslovnostné, intonačné), pravopisné cvičenia, riešenie problémových a tvorivých úloh, besedy o knihe a pod.

Naznačený počet hodín pri jednotlivých tematických celkoch je tiež jedným z ukazovateľov koncepcie predmetu, no učiteľ si ho môže upraviť (plus mínus jedna dve hodiny). Dve hodiny na napísanie a na opravu kontrolnej práce treba dodržať.

Učebnice slovenského jazyka uvedené spôsoby práce umožňujú a priamo navodzujú. Vedú žiakov k účelnému využívaniu normatívnych príručiek, prípadne k využívaniu ďalších jazykových príručiek. Tým umožnia individuálnu starostlivosť učiteľa o tých žiakov, ktorí prejavujú o štúdium predmetu osobitný záujem.

Vyučovací proces v slovenskom jazyku vyžaduje, aby učiteľ vhodne využíval aj učebné pomôcky a didaktickú techniku. Efektívnosť využitia auditívnych a vizuálnych učebných pomôcok sa zabezpečuje tak, že sa pripravujú ku konkrétnemu učivu a ku konkrétnym učebniciam. Vybavenie škôl už v súčasnosti umožňuje využívať gramofóny a magnetofóny. Už od 1. ročníka treba využívať aj vlastné magnetofóny žiakov pri práci doma i v škole, jazykové laboratória môžu slúžiť pri nácviku hovoreného prejavu aj v materinskom jazyku.

Ekonomické využitie didaktickej techniky uľahčujú odborné pracovne na vyučovanie slovenského jazyka. Tieto pracovne (možno ich špecializovať na vyučovanie jazyka i na

vyučovanie literatúry) treba, pokiaľ je to možné, spájať s príručnou žiackou knižnicou a so študovňou pre žiakov.

Metódy samostatnej práce a diskusie, dôraz na rozvíjanie abstraktného, logického a tvorivého myslenia si vyžadujú aj adekvátny spôsob hodnotenia a klasifikácie. Hodnotenie a klasifikácia by mali vo veľkej miere zasahovať žiakovu činnosť vo vyučovacom procese a motivovať žiakovu aktivitu. Preto treba žiaka klasifikovať i za niekoľko čiastkových odpovedí (aj za jednu odpoveď, vyriešenie úlohy), ak v nich prejavil pohotovosť, logický úsudok alebo tvorivosť (novosť, osobitosť v riešení úlohy).

Na súvislých ústnych a písomných prejavoch sa hodnotí ich vecná správnosť, štylistická vhodnosť a vycibrenosť a jazyková správnosť (spisovnosť).

Vyučovanie slovenského jazyka v strednej škole môže výrazne prispieť k rozvoju osobnosti žiaka:

1. v oblasti výchovy k poznaniu (rozumovej výchovy):

- k pochopeniu vzťahu medzi jazykom a myslením, jeho znakového charakteru, vzťahu medzi vývinom spoločnosti a vývinom jazyka, poznávaním a uvedeným využívaním jeho výrazovej bohatosti,

- k výstižnému, presvedčivému a gramaticky správne vyjadrovaniu, argumentovaniu vlastných postojov systematickým rozvíjaním intelektových, vôľových a citových schopností a vlastností; k rozvoju abstraktného, logického a tvorivého myslenia: na základe systému logicko-myšlienkových a tvorivých činností.

2. v oblasti občianskej, vlasteneckej a humanistickej výchovy:

- k prehĺbovaniu vlastenectva, poznávaním výrazového bohatstva národného jazyka, jeho spätosti s dejinami národa v boji za národnú samostatnosť, t.j. k rešpektovaniu všetkých národných jazykov,

- k rozvíjaniu občianskej a odbornej (profesionálnej) kompetentnosti, aktivity a tvorivosti metódami a formami práce, ktoré pripravujú na verejnú a riadiacu činnosť (plánovanie práce a jeho kontrola, diskusia, argumentácia, agitácia a praktická rétorika); obsahom textov a úloh v učebnici, sledovaním dennej tlače a primeraných odborných periodík, tvorbou školského časopisu, rozhlasových relácií, súťažami atď.,

- k permanentnému sebavzdelávaniu a sebvýchove v intenciách ideálu humanizmu a demokracie, vo vzťahu k osobnosti sústavnou aplikáciou racionálnych študijných a diskusných metód,

- k rešpektovaniu názorov a práce iných sústavnou aplikáciou metód a foriem skupinovej (tímovej) práce na vyučovacích hodinách aj mimo nich,

- k rozvíjaniu tvorivých schopností sústavnou aplikáciou problémových a tvorivých úloh, ale aj ich motivujúcim hodnotením a klasifikáciou,

- k humanizmu, mravnému spôsobu života v rodine, v škole, na pracovisku, ku kultúre správania i k právnemu vedomiu sústavným rozvíjaním kultúry jazykového prejavu a etiky vo vyjadrovaní; rozvíjaním schopnosti chápať a presne vyjadriť významy pojmov hodnotiacich morálne vlastnosti človeka; metódami argumentácie; rešpektovaním partnera komunikácie, tematikou slohových prác, obsahom textov a úloh v učebnici jazyka a literatúry.

3. v oblasti pracovnej aktivity, organizácie práce, tvorivosti a zodpovednosti:

- k permanentnému sebazvedávaniu a plánovaniu práce, návykom pracovnej disciplíny, sústavnou aplikáciou metód samostatnej študijnej práce (konspekt, vedenie kartotéky, diára, denníka) na vyučovacích hodinách a doma (aj pomocou počítača),
- k zodpovednému vzťahu k vlastnej práci systematickým zvyšovaním požiadaviek na kultúru a estetiku písaného a hovoreného prejavu, dôslednou kontrolou a hodnotením plnenia týchto požiadaviek, k návyku šetrného zaobchádzania s pomôckami, t.j. aj k úcte k práci iných,
- k získaniu pracovných zručností a návykov vyšším podielom riešenia tvorivých a problémových úloh (v porovnaní s reprodukováním poznatkov) na vyučovacej hodine a doma.

4. v oblasti estetickej výchovy:

- k rozvoju estetického vnímania rozborom a hodnotením jazyka beletristických a publicistických textov (v učebnici a v literárnej čítanke) i žiackych textov a vlastnou tvorbou (výberovým vypracovaním beletristických a umeleckých textov, riešením úloh vyžadujúcich umelecké aj hudobné alebo výtvarné stvárnenie témy a navodzujúcich citové prežívanie),
- k zvýšeniu estetickej stránky vlastných písomných a ústnych prejavov (a tým celkovej estetiky a kultúry osobnosti) prostredníctvom prehľadnej štruktúry učebnice a sústavnej kontroly a hodnotenia žiackych záznamov (konspektov) v zošitoch a ich hovoreného prejavu.

5. v oblasti telesnej, zdravotnej a environmentálnej výchovy:

- k vyššej zainteresovanosti o túto problematiku vypracovaním plánu dennej (týždennej, mesačnej a ročnej) práce a využitia voľného času s rešpektovaním rovnováhy duševného a telesného rozvoja a analýzou ideálu vzdelanej a humánnej, spravodlivej, duševne a telesne zdravej osobnosti, rozvíjaním úcty k vlastnej osobe (asertívne presadzovanie vlastného názoru) súčasne s úctou (snahou o pochopenie, empatiou) k partnerovi komunikácie.

LITERATÚRA

CIELE

Literárna výchova ako súčasť predmetu slovenský jazyk a literatúra patrí ku kľúčovým predmetom štvorročného štúdia na gymnáziu. Vo významnej miere participuje na všetkých stránkach rozvoja osobnosti žiaka, a preto sa vyučuje vo všetkých ročníkoch.

Najvšeobecnejším, najúplnejším cieľom výchovy je formovanie osobnosti žiaka, ktorá sa javí ako vnútorne bohatá jednota, individualita, schopná vysokého stupňa sebauvedomenia. Úsilie o takýto ideál autentickej a vysoko kultúrnej osobnosti sa nemôže chápať výlučne ako záležitosť školskej výchovy, pretože je výsledkom všetkých socializačných vplyvov, a navyše je aj produktom vrodenej dispozície a sebaregulačných procesov. Literárna výchova sa zúčastňuje na tomto procese ako veľmi významná zložka celého systému výchovy. Jej ciele

sú sformulované tak, aby sme sa ich naplnením priblížili k ideálu žiaka, ktorý dokáže pochopiť svet v jeho celistvosti i rôznorodosti a získa schopnosť adekvátne reagovať na jeho neustále premeny.

Pomocou umenia a literatúry žiak má:

- získať alebo si upevniť schopnosť medzil'udského porozumenia a prirodzenej komunikácie,
- osvojiť si schopnosť vcítiť sa do vnútorného života iných, chápať ich potreby, myslenie, cítenie a konanie,
- naučiť sa identifikovať s vlastnými skupinami, ale bez pocitu nepriateľstva voči tým, ktorí stoja mimo nich, zbavovať sa predsudkov, osvojiť si schopnosť preklenúť prirodzené a kultúrne odlišnosti jednotlivcov a celých sociálnych skupín,
- naučiť sa cieľavedome si osvojovať pojmy ich vyvodzovaním zo skutočnosti alebo prijímaním ako hotových gnozeologických kategórií a zaraďovať ich do vlastných kognitívnych štruktúr,
- osvojiť si postupne logicko-myšlienkové operácie, a to najmä reprodukciu, porovnávanie a analógiu, klasifikáciu, analýzu a syntézu, indukciu a dedukciu a zovšeobecňovanie,
- vytvoriť si individuálny hodnotový systém, ktorý rešpektuje predovšetkým relatívne trvalé a celospoločenské hodnoty, naučiť sa kriticky hodnotiť javy okolo seba, vedieť si obhájiť svoje stanovisko za pomoci argumentov,
- rozvíjať svoju schopnosť tvorivo interpretovať osvojené myšlienky a produkovať vlastné,
- naučiť sa správne, výstižne a v prípade potreby aj esteticky účinne vyjadrovať svoje myšlienky, postoje a názory ústne i písomnou formou,
- vedieť citovo vyváženým spôsobom akceptovať a hodnotiť ľudí, javy a udalosti okolo seba a využívať umenie ako ich znak alebo model sveta,
- udržiavať svoje ambície v rovnováhe so svojimi možnosťami, zdokonaľiť sa v sebadiagnostike a sebahodnotení,
- využívať získané poznatky na tvorbu ideálov sveta, spoločnosti a ľudí, premieňať ich na projekty a s pomocou umenia a literatúry si budovať motivačné potenciály na ich uskutočňovanie.

Prostredníctvom literárnej výchovy žiak:

- si osvojí základné literárnovedné pojmy a na výbere najvýznamnejších slovenských autorov a literárnych diel sa oboznámi s chronologickým modelom vývinu umenia a umeleckej literatúry a jeho súvislosťami s rozvojom umenia a literatúry v zahraničí,
- naučí sa čítať umelecké literárne dielo s kritickým odstupom, nadhľadom, získa schopnosť spojiť spontánnu analýzu diela s emocionálnym prežívaním textu,
- naučí sa chápať ideovú a umeleckú intencionalitu diela tým, že si uvedomí štylistickú a kompozičnú organizáciu textu a ich príspevkov ku komplexnej estetickej pôsobnosti diela, osvojí si zručnosť používať pri následnej analýze a hodnotení umeleckého diela poznatky z teórie a dejín literatúry,
- naučí sa používať metódy analýzy a interpretácie básnických, prozaických a dramatických diel tak, aby sa emocionálny zážitok pri následnej analýze nestrácal, ale skôr prehĺbil, aby sa neporušila umelecká celistvosť diela, t.j. aby žiak pri rozbere a interpretácii

nerozbíjal umelecké dielo na disparátne fragmenty, ale chápal ich systémovú celistvosť a celostnú umeleckú pôsobnosť,

- naučí sa chápať literárne dielo ako znak a vidieť ho ako štylizovaný model skutočnosti, v ktorom sa okrem súdobej reality odráža aj celý autorský subjekt, jeho myslenie, emocionalita a kultúrna príslušnosť.

OBSAH

V zhode s tradičnou koncepciou didaktického systému literatúry na stredných školách je obsah tejto časti predmetu vybraný a usporiadaný do chronologického vývinového modelu slovenskej literatúry. Pravda, tento model je v podstate zmiešaný, pretože predveľkomoravské obdobie v ňom reprezentuje prehľad starovekej cudzojazyčnej literatúry. Prakticky až po obdobie literárneho klasicizmu sa pre nedostatočný rozvoj domácej literatúry teoreticko-estetický aparát vyvodzuje z európskeho umeleckého a literárneho diania; počínajúc obdobím štúrovskej literatúry prechádza didaktické ťažisko na domácu literatúru, ktorá už disponuje vyspelými literárnymi textami a kvalifikovanou literárnovednou reflexiou.

Väčšina tematických celkov zahrnutých do osnov je záväzná, len menšiu časť marginálneho učiva označujeme dohodnutým spôsobom (hranaté zátvorky) ako rozširujúce učivo.

Napriek tomu, že tematické celky v osnovách sú záväzné, v kompetencii učiteľa je voľba autorov a diel, spôsob ich prezentácie, hĺbka a náročnosť sprostredkovania, ako aj úprava časových dotácií, ktoré sú v učebných osnovách uvedené iba ako orientačné.

Poradie tematických celkov, ba ani ich rozvrhnutie do jednotlivých ročníkov tiež nie je záväzné (ale limitované prirodzenou chronológiou, učebnicami a čítankami), no takéto úpravy možno vykonať len po porade s predmetovou komisiou a so súhlasom riaditeľa školy.

Všetky úpravy učiteľ vykoná tak, aby sa maximálne podporilo splnenie cieľov literárnej výchovy, ktoré chápeme ako zložku osnov s najvyššou mierou záväznosti.

Prehľad tematických celkov

Orientačný počet hodín

1. ročník

1. Estetické osvojovanie sveta - literatúra ako umenie	3
2. Staroveká literatúra	9
3. Stredoveká literatúra	6
4. Renesančná literatúra	6
5. Baroková literatúra	6
6. Klasicistická literatúra	10
7. Romantická literatúra	26

2. ročník

1. Realistická literatúra	51
2. Literárna moderna	15

3. ročník

1. Umelecká a básnická avantgarda	32
2. Avantgarda v próze a dráme	34

4. ročník

1. Povojnová próza a dráma	38
2. Povojnová poézia	22

1. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1 ESTETICKÉ OSVOJOVANIE SVETA – LITERATÚRA AKO UMENIE

CIELE

1. Prebudiť a rozvíjať záujem o okolitý svet.
2. Na základe výkladu učiteľa a doterajšej recepčnej skúsenosti pochopiť umenie ako nástroj na porozumenie a prežívanie skutočnosti.
3. Vlastným induktívnym poznaním určiť podstatu jednotlivých druhov umenia a spôsob, akým vyjadrujú skutočnosť.
4. Na základe introspekcie pochopiť podstatu estetického zážitku.
5. Podstatu druhov a žánrov literatúry si osvojiť ako hotový poznatok.

OBSAH

Umenie ako forma osvojovania sveta. Estetický zážitok. Poznávacia a estetická funkcia umenia. Druhy umenia. Umelecká a vecná literatúra. Literárne druhy, rozdelenie podľa obsahového zamerania a podľa jazykovej formy. Literárne žánre. Literárna veda.

2 STAROVEKÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Prostredníctvom výkladu si osvojiť ideové zameranie antických eposov a drám.
2. Analýzou úryvkov určiť morálne a sociálne hodnoty antickej spoločnosti (napr. láska ako vášeň, božský a ľudský zákon, predestinácia v živote hrdinov, kráľovský a demokratický princíp vlády atď.).
3. Analýzou objaviť a vlastnou úvahou rozvinúť nadčasovú hodnotu Ezopovej životnej múdrosti.
4. Výrazne čítať text drámy.

OBSAH

2.1 Orientálna literatúra

Sumerská literatúra. Epos o Gilgamešovi. Klinové písmo. Hebrejská literatúra, Biblia. [Indická literatúra, sanskrt, Mahábhárata, Rámájana].

2.2 Antická literatúra

Grécka literatúra. Základy mytológie, báj. Homérove eposy. Grécka dráma, tragédia, komédia. Aischylos, Sofokles, Euripides, Aristofanes. Ezopova bájka. [Grécka lyrika].
Rímska literatúra (Vergilius, Ovidius, Horatius, Catullus).
Pastierka idyla, óda, satira, elégia.

3 STREDOVEKÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Charakterizovať literárne diela stredovekej literatúry pomocou ideových, obsahových a štylistických znakov.
2. S pomocou učiteľa analyzovať text a aplikovať naň poznatky o stredovekej literatúre.
3. Rozlíšiť jednotlivé znaky literárneho diela aj vo vzťahu k používaným žánrom.
4. Upevniť a konkretizovať si obraz kultúrnej kontinuity slovenského etnika od veľkomoravských čias až po dnešok.

OBSAH

3.1 Náboženská stredoveká literatúra

Kresťanstvo ako určujúca duchovná hodnota stredovekej spoločnosti. Svätec, pustovník ako vzory a literárne postavy. Legenda, jej obsahová a jazyková charakteristika (podobenstvo, zázrak, citácia, kontrast, alegória, trópus a figúra).
Kázeň. Misál. Latinčina ako liturgický a spisovný jazyk.

3.2 Staroslovienska literatúra

Konštantín a Metod ako cirkevné, kultúrne a politické osobnosti. Staroslovienčina a západoslovenské jazyky. Hlaholika a cyrilika. Preklady náboženskej literatúry.
Staroslovienske (hlaholské) literárne pamiatky. Proglas.
[Zákon súdny ľudom].
Život sv. Konštantína. Život sv. Metoda. Pochvala. Staroslovienska kultúra a jej význam pre sformovanie sa slovenského národa a pre kultúru ostatných slovanských národov (Česi, Bulhari, južní Slovania, Rusi).

3.3 Svetská literatúra

Rytierska a mestská literatúra. Rytiersky epos (Roland, Nibelungovia, Cid, Kráľ Artur).
Dvorná lyrika. [Provencálska poézia]. Igrici, trubadúri. [Jarmočné divadlo, vagantské piesne].

3.4 Latinská literatúra v Uhorsku (na Slovensku)

Obnovenie latinskej liturgie a písomníctva. Čeština a kultúrna slovenčina ako pomocné literárne jazyky. Latinské legendy (sv. Svorad a sv. Benedikt, sv. Štefan). Uhorská štátna idea v literárnych pamiatkach, slovenské prvky v obsahu a jazyku diel.

Kronika ako vecný a umelecký útvar. Anonymova kronika, jej význam pre Maďarov a postoj k Veľkomoravskej tradícii. Obrázková kronika a Uhorská kronika Jána z Turca.

4 RENESANČNÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Vysvetliť vznik humanizmu v dejinách vedy a kultúry.
2. Charakterizovať synkretizmus v kultúre a umení a vysvetliť jeho postupný rozklad.
3. Vysvetliť význam uplatnenia národných jazykov v umení.
4. Charakterizovať renesanciu v umení a jej vzťah k antickej tradícii a pokroku vo vede a technike.
5. Vysvetliť a zhodnotiť význam používania kultúrnej slovenčiny v historických piesňach.

OBSAH

4.1 Renesancia v Európe

Humanistická revolúcia vo vede. Obnovenie antickej tradície v kultúre. Renesancia v umení a literatúre. Odklon od latinčiny k národným jazykom. Dante, duchovný epos, tercína. G. Boccaccio, novela. F. Petrarca, sonet. M. Cervantes, román. F. Villon, renesančná balada. W. Shakespeare, tragédie a komédie.

[F. Rabelais, L. de Vega, M. Luther, nemecký preklad Biblie].

4.2 Humanistická poézia na Slovensku

Latinská náučná poézia (M. Rakovský). Prvá elégia na slovenský národ (J. Jakobeus).

4.3 Hrdinská epika v kultúrnej slovenčine a češtine

Historické piesne.

4.4 Duchovná lyrika a renesančná dráma

J. Silván, E. Láni, D. Pribiš, J. T. Mošovský, P. Kyrmezer. Biblická čeština na Slovensku.

5 BAROKOVÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Vysvetliť charakteristické znaky baroka na základe spoločenskej situácie, pokroku vo vedách a filozofii.
2. Aplikovať osvojené poznatky o baroku na konkrétne stavebné, výtvarné a najmä literárne diela a analýzou literárnych textov určiť charakteristické prvky v obsahu, ideovom zameraní a umeleckom stvárnení diel.
3. Oceniť kultúrny význam kancionálov, najmä Tranoscia.
4. Vystihnúť význam osobnosti a diela H. Gavloviča vo vývine slovenskej poézie.
5. Jednoduchou analýzou prozodickej štruktúry si osvojiť základ sylabizmu v poézii.

OBSAH

5.1 Náboženské boje; barok v literatúre

Rozpad cirkevnej a kultúrnej jednoty v Európe. Konfesionálne vojny. Protireformácia, rozvoj školstva, vznik barokového umenia. (B. Pascal, T. Tasso, A. Chateaubriand, J. Milton, duchovný epos).

[H. Grimmelshausen, J.A. Komenský, rokoko].

5.2 Baroková literatúra na Slovensku

Náboženské kancionály (J. Tranovský, B. Szöllösi). Š. Selecký, ľúbostná lyrika. P. Benický. H. Gavlovič, mravoučná poézia – zrod novej slovenskej literatúry. Upevnenie sylabickej prozódie.

[E. Ladiver, Š. Pilárik, J. Simonides, D. Krman, M. Beňovský].

Veda so vzťahom k Slovensku: M. Bel, P. Doležal.

[D.S. Horčíčka, A. Máčay].

[Polemika s maďarskými vedcami a publicistami (J. Magin)].

6 KLASICISTICKÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Osvojiť si základné znalosti o podstate osvietenstva a klasicizmu.
2. Vedieť aplikovať tieto poznatky na modelové dielo zo svetovej literatúry.
3. Kognitívne i emocionálne pochopiť kategóriu vznešeného v umení.
4. Pochopiť a vedieť oceniť historický význam Bernolákovej kodifikácie spisového jazyka.
5. Osvojiť si podstatu časomernej prozódie a vedieť ju identifikovať zo zvukovej podoby verša.
6. Analýzou preniknúť k hlavným prvkom ideovej koncepcie Hollého eposov a Kollárových zneliek.
7. Oceniť Kollárov zakladateľský význam pre vznik ľúbostnej poézie na Slovensku.

OBSAH

6.1 Osvietenstvo

Osvietenstvo vo filozofii, politike, vede a školstve (J. Locke, R. Descartes, F. Bacon).

Empirizmus a racionalizmus. Encyklopedisti.

F. Voltaire.

6.2 Klasicizmus v umení a literatúre

Vzkriesenie antického odkazu. N. Boileau, teória klasicizmu v literatúre. [J. Winckelmann].

Klasicistická tragédia, (P. Corneille, J. Racine, G. Lessing) a komédia (J. Molière, P. Beaumarchais). La Fontaine.

6.3 Osvietenstvo v habsburskej monarchii (na Slovensku)

Rakúski osvietení panovníci. Cisárske patenty. Ratio educationis. Reforma cirkvi. Význam generálnych seminárov. Kazateľský krúžok v Prešporku. A. Bernolák, vznik spisovnej slovenčiny. Tovarišstvo. J. Fandly, náučná literatúra pre ľud. Historická spisba. [Juraj Palkovič, slovenský preklad Biblie, P. J. Šafárik, A. Rudnay].

6.4 Klasicizmus v slovenskej literatúre

Vznik románu, J. I. Bajza. Klasicizmus v poézii. Časomiera, antické žánre. J. Hollý, vznik historického a duchovného eposu. Český jazyk na Slovensku: J. Kollár, teoretické a básnické stvárnenie slovanskej idey. Ľudová slovesnosť. Nesúhlas s bernolákovcami. Útok na Štúrovu slovenčinu.

[J. Chalupka, mravoučná veselohra. B. Tablic, J. Palkovič].

7 ROMANTICKÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Osvojiť si ideovú a estetickú koncepciu slovenského romantizmu, jeho súvislosti s mladoeurópskym politickým, sociálnym a kultúrnym hnutím.
2. Analýzou určiť žáner diela.
3. Identifikovať v texte prvky folklórneho pôvodu.
4. Prehľbiť si znalosť sylabickej organizácie verša.
5. Emocionálne prijať a precítiť drámu sformovania moderného slovenského národa.
6. Oceniť tolerantnosť a prezieravosť generácie, sociálne, jazykovo a konfesijné odlišných slovenských vzdelancov v spoločnom zápase o národné obrodenie.

OBSAH

7.1 Ideové korene romantizmu a sentimentalizmu

J. J. Rousseau, G. Hegel. Návrat k prírode a prirodzenosti. Obrat k súčasnosti. Zvýraznenie citov v človeku. Myšlienka slobody a národnej nezávislosti. Individualizmus a titanizmus. Romantizmus francúzsky (V. Hugo, J. J. Rousseau, A. Musset), nemecký (J. W. Goethe, F. Schiller, H. Heine), anglický (G. Byron, P. Shelley), ruský (A. S. Puškin, M. J. Lermontov), poľský (A. Mickiewicz), maďarský (S. Petöfi) a český (K. Mácha, B. Němcová, K. Erben).

7.2 Romantizmus v slovenskej literatúre

K. Kuzmány, predchodca romantizmu. Hymna Kto za pravdu horí. Význam bratislavského lýcea pre sformovanie generácie. Karol a Ľudovít Štúrovci. Vznik novej spisovnej slovenčiny. Štúr ako novinár a poslanec uhorského snemu. Štúrova koncepcia romantického umenia a literatúry.

7.3 Romantická poézia

S. Chalupka, hrdinská a vlastenecká lyrika. A. Sládkovič, filozofická a subjektívna orientácia lyriky. J. Botto, tvorca balád zjednocujúcich národný, ľudový, osobný i všeľudský princíp. J. Kráľ, politický básnik a byronovský lyrik. Štúrova poézia. [Politické básne J. M. Hurbana. Piesne a hymny J. Matúšku a S. Tomášika. S. B. Hroboň, M. M. Hodža].

7.4 Próza romantizmu

J. M. Hurban (Olejkar). J. Kalinčiak, klasické romantické poviedky. Aktuálna spoločenská zacielenosť novely Reštavrácia.

[Historické poviedky S. Tomášika, V. Paulíny-Tóth].

2. ročník
(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1 REALISTICKÁ LITERATÚRA

CIELE

1. Porovnaním romantických a realistických diel odvodit' základné znaky realizmu.
2. Identifikovať politické a sociálne idey realistických autorov zakomponované do literárnych diel.
3. Analýzou literárnych textov určiť prvky humoru, grotesky a satiry.
4. Analyzovať kompozičnú štruktúru epického a dramatického textu, vysvetliť jej príspevok ku gnozeologickej a estetickej účinnosti diela.
5. Analýzou určiť tematické a jazykové prvky naturalizmu a sentimentalizmu v próze.
6. Výrazným čítaním zvládnuť Hviezdoslavov básnický a Tajovského dramatický text.
7. Osvojiť si základy sylabotonickej prozódie.

OBSAH

1.1 Realizmus vo svetovej literatúre a umení

Vznik demokratických zriadení v západnej Európe a Severnej Amerike. Rozvoj miest a stredných vrstiev. Vznik občianskej spoločnosti. Pokrok vedy a techniky, rozmach finančníctva a priemyslu. Sociálne konflikty. K. Marx. Pozitivismus (A. Comte, H. Spencer, Ch. Darwin).

Realizmus ako umelecká metóda. Vnútorne členenie realizmu (naturalizmus, moralizmus, psychologický realizmus). Rozvoj veľkej epiky. Nový typ hrdinu. Vznik štylistického kánonu realizmu (Ch. Dickens, W. Thackeray, sestry Brontëové, M. Twain, G. Flaubert, H. Balzac, G. Maupassant, E. Zola, H. Mann, G. Hauptmann, B. Björnson, H. Ibsen, G. Keller, B. Prus, H. Sienkiewicz, I. Madách, K. Mikszáth, J. Neruda, A. Jirásek, S. Čech, N. V. Gogol', I. S. Turgenev, L. N. Tolstoj, F. M. Dostojevskij, I. A. Gončarov).

1.2 Prechod od romantizmu k realizmu

Upevnenie spisovnej slovenčiny (M. Hattala). Memorandum a jeho výdobytky. Spor o Okolie (Nová škola). Rakúsko-maďarské vyrovnanie, zánik Matice. Národné spolky (S. sv. Vojtecha, Živena).

Uplatnenie národnostného zákona. Apponyiho školské zákony.

Kolísanie medzi romantickým a realistickým v literatúre (Ľ. Kubáni, G. K. Zechenter-Laskomerský, J. Palárik, J. Záborský).

1.3 Vrcholné osobnosti slovenského realizmu

S. H. Vajanský, iniciátor realizmu v poézii a próze, skutočný tvorca románu, P. O. Hviezdoslav, básnik a dramatik, T. Vansová, E. Maróthy-Šoltésová, zakladateľky ženskej literatúry.

M. Kukučín, moralista a sociálny analytik. J. G. Tajovský, zakladateľ modernej drámy a psychologický realista. Timrava, analytik ženskej duše a dedinského človeka. Naturalizmus v diele Jégého. [F. Urbánek, J. Hollý, Ľ. Podjavorinská, vznik modernej detskej literatúry. J. Čajak].

Hlasizmus v politike a kultúre. J. Škultéty, T. Milkin.
[F. R. Osvald, L. Rizner].

2 LITERÁRNA MODERNA

CIELE

1. Nájsť súvislosti spoločenskej premeny v 19. storočí a postrealistickej revolúcie v umení. Pochopiť podstatu dekadencie.
2. Osvojiť si recepciu čistej lyriky, uvedomiť si tesnú zviazanosť výrazovej a emocionálnej stránky básnického textu.
3. Objaviť estetickú pôsobivosť škaredého a jeho skrytú väzbu na etické. Kriticky vnímať paradox etiky dekadentných umelcov.
4. Identifikovať symbol, pochopiť jeho významovú a estetickú funkciu.
5. Vytvoriť si vnímavosť na eufonické prvky vo verši.
6. Pochopiť podstatu vnútorného rytmu voľného verša.

OBSAH

2.1 Vznik umeleckej a literárnej moderny

Spoločenské a umelecké predpoklady na vznik umeleckej a literárnej moderny. Dekadencia. Výtvarný impresionizmus a literatúra. Spätosť literárnej moderny s romantizmom. Vznik čistej lyriky, estetika škaredého. Uvoľnenie imaginácie a formálneho usporiadania básne. Ch. Baudelaire, E. Poe, P. Verlaine, J. A. Rimbaud. Vznik symbolizmu (P. Moréas, S. Mallarmé, M. Maeterlinck). Voľný verš, pásmo. G. Apollinaire, W. Whitman, (G. D'Annunzio, S. Jesenin, A. Blok, E. Ady, F. Šrámek, O. Březina, A. Sova, A. P. Čechov, A. I. Kuprin).

2.2 Literárna moderna na Slovensku

Časopisy Prúdy a Dennica (F. Votruba, B. Pavlů, P. Bujňák). Symbolizmus v poézii, I. Krasko: syntéza národnej tradície a európskej moderny. (V. Roy, M. Rázus, J. Jesenský). [I. Gall].
Miesto, mladosť a láska v psychologickvej poviedke J. Jesenského.

3. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1 UMELECKÁ A LITERÁRNA AVANTGARDA

CIELE

1. Získať schopnosť prijímať avantgardný text (obraz, sochu, plastiku, film) ako umelecké dielo.
2. Pochopiť princíp surrealizmu ako zobrazovacej metódy.
3. Naučiť sa subjektívne interpretovať sémanticky uvoľnený literárny text, hľadať vzťahy medzi veľmi vzdialenými významotvornými prvkami, rozvíjať recepcnú fantáziu.

4. Objavovať a recepčne zhodnotiť expresívnu príznakovosť prvkov vo výrazovej rovine diela (literatúra, výtvarné umenie).

OBSAH

1.1 Európska avantgarda

Diverzifikácia umeleckých smerov, tvorba avantgardných umeleckých programov. Kubizmus vo výtvarnom umení. Expresionizmus, futurizmus, dadaizmus, poetizmus vo výtvarnom umení, hudbe, filme a literatúre. (F. Marinetti, Ch. Morgenstern, V. Chlebnikov, T. Tzara, V. Nezval, J. Wolker).

1.2 Avantgarda v slovenskej poézii

Od symbolizmu k expresionizmu a vitalizmu (E. B. Lukáč, V. Beniak, J. Smrek, M. Haľamová).

Literárna veda: Š. Krčméry, J. Felix. Vázby avantgardy a marxizmu (L. Novomeský).

[F. Kráľ, J. R. Poničan].

1.3 Surrealizmus v umení a literatúre

Aplikácia S. Freuda v poézii – surrealizmus (A. Breton, P. Eluard, P. Soupault). Spolupráca i rozchod s marxizmom.

Nadrealizmus na Slovensku (R. Fabry, R. Dilong, P. Bunčák, V. Reisel).

[J. Rak, J. Brezina, P. Horov, Š. Žáry]. Literárna veda (M. Bakoš, M. Považan, K. Šimončič).

Likvidácia skupiny po r. 1948.

1.4 Katolícka moderna

Nadväznosť skupiny na francúzsku náboženskú filozofiu a poéziu (P. G. Hlbina, R. Dilong, J. Silan). Literárna veda: J. Frátrik, J. Sedlák. [P. Ušák-Oliva, J. Haranta, J. Motulko, S. Veigl, K. Strmeň, G. Zvonický].

Likvidácia skupiny po. r. 1945.

1.5 Národne orientovaná poézia

Obhajoba slovenských národných záujmov v politickej a vlasteneckej poézii (M. Rázus, A. Žarnov). Literárna veda: S. Mečiar.

2 AVANTGARDA VO SVETOVEJ PRÓZE

2.1 Medzivojnová próza

Avantgarda v próze (K. Čapek, A. Fournier, R. Musil, W. Faulkner, J. Dos Passos, J. Bloch, K. Hamsun, I. Bunin, A. Saint-Exupéry, J. Joyce, M. Proust, F. Kafka, L. N. Andrejev, I. E. Babel'). Naturistická literatúra v Škandinávii a Alpách (J. Linnankoski, J. Giono, Ch. Ramuz, J. Knittel, F. Sillanpää).

2.2 Próza na Slovensku

Dozvuky realizmu v slovenskej próze (J. Jesenský, H. Gregorová, M. Rázus).

Expresionizmus v dielach s mestskou a dedinskou tematikou (J. Hrušovský, T. J. Gašpar, J. Bodenek, G. Vámoš, J. Cíger Hronský, M. Urban, I. Horváth, Š. Letz).

Socialistický realizmus (F. Kráľ a P. Jilemnický).

Lyrizovaná próza s naturalistickou orientáciou (L. Ondrejov, D. Chrobák, F. Švantner, M. Figuli).

[P. Hrtús Jurina, M. Kavec, H. Zelinová, Š. Rysuľa].

Nástup modernej populárnej prózy (P. Suchanský, J. Nižňanský, J. Hrušovský).

2.3 Avantgarda v divadelníctve

Experimentálne divadlo. Prienik divadelných žánrov, dramatický synkretizmus. Autorské divadlo (G. B. Shaw, A. Strindberg, E. O'Neill, B. Brecht, K. Čapek, J. Werich, J. Voskovec). Vznik SND. Prvé kroky slovenského filmu (Siakel'ovci, Nástup).

I. Stodola, J. Barč-Ivan, P. Zvon.

[J. Borodáč, J. Jamnický, Š. Hoza, E. Suchoň, K. Plicka, P. Bielik].

3 TRADIČNÁ PRÓZA A DRÁMA

[J. Galsworthy, R. Rolland, E. Hemingway, J. Steinbeck, S. Lewis, T. Dreiser, M. Gorkij, M. A. Šolochov, E. M. Remarque, T. Mann, Zs. Móricz].

4. ročník

(2 hodiny týždenne, 60 hodín ročne)

1 POVOJNOVÁ PRÓZA A DRÁMA

CIELE

1. Epické literárne dielo chápať ako umelecké stváranie autorskej predstavy sveta a jeho filozofie života.
2. Konfrontovať a hodnotiť autorovu schopnosť zjednotiť svoju ideovú koncepciu s estetickou účinnosťou diela.
3. Posúdiť množinu rôznych, prípadne aj protichodných kritik a hodnotení literárneho diela v jednotlivých etapách politického, spoločenského a umeleckého vývinu a zaujať k nim vlastné stanovisko.
4. Podoprieť svoje stanovisko recepčnými i literárnovednými argumentmi.
5. Akceptovať odlišnosti náhľadov vo svojom okolí, hľadať možnosť dohody, zblíženia alebo vyššej syntézy protichodných názorov.
6. Akceptovať vývoj umenia a literatúry ako neuzavretý proces, ktorého súčasťou bude absolvent strednej školy ešte mnoho ďalších rokov.

OBSAH

1.1 Existencializmus v literárnom umení

Filozofické dielo J. P. Sartra a A. Camusa, jeho odraz v próze a dráme (A. Moravia, F. Saganová, A. Carpentier, M. Frisch).

1.2 Sociálny a generačný román

Návrat vojenských veteránov do spoločnosti, „rebeli bez príčiny“, „mladí rozhnevaní muži“, ľavicové vplyvy v západnom umení (J. D. Salinger, T. Capote, J. Braine, W. Saroyan, G. Greene, J. Aldridge, E. Doctorow).

1.3 Vojnová a protitotalitná próza

Prehĺbený pohľad na druhú svetovú vojnu. Odmietnutie fašizmu, komunizmu a ostatných foriem štátneho násilia (N. Mailer, A. Solženicyn, B. Pasternak, J. Heller, W. Golding, G. Orwell, M. Kundera, L. Vaculík, J. Škvorecký, H. Böll).

1.4 Socialistický realizmus na Slovensku

Socialistický realizmus ako oficiálna umelecká metóda v socialistickom štáte. Schematizmus v próze. Povýšenie ideológie a politiky na hlavné umelecké kritérium. Obraz vojny, Povstania, poštátnenia priemyslu a združstevňovania dediny. Kanonizovaný typ kladného hrdinu (F. Hečko, P. Karvaš, L. Mňačko, K. Lazarová, D. Tatarka, V. Mináč, R. Jašík). Literárna veda (A. Matuška, M. Chorvát, I. Kusý, K. Rosenbaum, A. Mráz).

1.5 Rozpad jednotného bloku socialistickej prózy

Diferenciácia autorských postojov v 50. rokoch. Rozhodujúci účinok literárneho vystúpenia A. Bednára (Hodiny a minúty) a D. Tatarku (Démon súhlasu). L. Mňačko, L. Ťažký, [J. Cíger Hronský].

Generácia Mladej tvorby: odklon od „veľkých“ tém. Radikálna premena hrdinu, jazyka i kompozície. Tichá orientácia na umenia západnej Európy. Prvky antirománu a postmoderny na Slovensku (J. Johanides, A. Hykisch, J. Blažková, J. Lenčo, Ľ. Feldek, R. Sloboda, P. Vilikovský, D. Mitana, D. Dušek, P. Hružík, P. Pišťanek).

Tradicionalistické a lyrické prvky v súčasnej próze (V. Šikula, I. Habaj, L. Ballek, B. Kapolka).

1.6 Povojnová dráma v Európe a USA

Existenciálne otázky v dráme. Odcudzenie v modernej spoločnosti (J. P. Sartre, F. Dürrenmatt, J. Osborne, H. Pinter, A. Miller, T. Williams). Absurdná dráma v socialistických štátoch ako výraz odporu proti totalitnému systému: V. Havel.

1.7 Socialistická dráma a jej postupný rozpad

Socialistický realizmus v divadle (Š. Králik, P. Karvaš, Ľ. Filan, J. Solovič).

Dramatická moderna a absurdné divadlo (L. Lahola, I. Bukovčan, O. Záhradník, S. Štepka, M. Lasica, J. Satinský).

2 POVOJNOVÁ POÉZIA

CIELE

1. Verbalizovať čitateľský zážitok z akéhokolvek básnického textu, sformulovať hodnotiaci názor, uviesť argumenty.
2. Určiť kauzálnu spätosť ideovej, reflexívnej zložky lyrickej výpovede, resp. nálady, pocitovej klímy básne, s jej jazykovým a formálnym stvárnením.
3. Demonštrovať pripravenosť na vyslovenie a prijatie veľmi širokej variety interpretačných prístupov k lyrickému básnickému textu.
4. Výrazne čítať alebo recitovať modernú poéziu.
5. S porozumením čítať literárnokritické rozbory a hodnotenia poézie v periodickej tlači.

OBSAH

2.1 Filozofická poézia

(R. Jeffers, F. Hrubín, G. Corso, J. Ritsos, V. Vysockij, T. Rózewicz).

2.2 Hermetická a imaginatívna lyrika

(G. Ungaretti, S. Quasimodo, J. Prévert, V. Popa, A. Voznesenskij, L. Ferlinghetti).

2.3 Poézia socialistického realizmu

Budovateľský pátos, oslava Sovietskeho zväzu a Stalina. Povstalecká tematika (V. Mihálik, C. Štítnický, A. Plávka, P. Horov, M. Lajčiak, J. Kostra). Literárna veda (M. Pišút, S. Šmatlák).

2.4 Návraty ku koreňom, hľadanie nového výrazu

Poézia Mladej tvorby: M. Válek, M. Rúfus, Trnavská skupina (J. Stacho, J. Mihalkovič, J. Šimonovič, J. Ondruš).

Súčasní básnici, orientácia na jazykovú hru, grotesku a lyrickú fantáziu (Š. Moravčík, D. Hevier).

[Maďarskí a ukrajinskí autori žijúci na Slovensku: A. Töszér, L. Cselényi, L. Grendel.

Slovenskí spisovatelia žijúci v zahraničí: G. Papuček, I. Fuhl (Maďarsko), P. Bujtár, M. Ondrejko (Rumunsko), P. Mučai (bývalá Juhoslávia)].

PROCES

Súčasná verzia učebných osnov z literatúry pre štvorročné gymnáziá je síce dôkladnou textovou úpravou doteraz platných osnov, ale koncepčne sa od nich nelíši. Je tradičná, chronologická a koncipovaná univerzálne, takže umožňuje oba prístupy k vyučovaniu literatúry, aké sa používajú na našich školách: náukový i výchovný.

Ciele osnov však jednoznačne preferujú progresívnejší, t.j. výchovný, interpretačný model vyučovania literatúry, takže vyučovanie konzervatívne zamerané na sprostredkovanie faktov a poučiek o spisovateľoch, literárnom procese a literárnych dielach sa nevyhnutne dostane do rozporu s vlastným poslaním predmetu a jeho zreteľne formulovanými cieľmi.

Vzostupnosť cieľov štvorročného vyučovania nie je z ich systematickej klasifikácie zreteľná. V skutočnosti učiteľ vo vyučovacom procese musí ciele zoraďovať tak, aby zodpovedali biologickému zreniu, dospievaniu žiaka a výsledkom predchádzajúcej výchovy. Pretože za finálny špecifický cieľ výchovy považujeme sformovanie sa žiaka ako vyspelého recipienta umenia a literatúry, v praxi sa ciele vyučovania hierarchizujú. Preto časovo prvým cieľom literárnej výchovy na strednej škole je postupné prekonávanie naivnej úrovne recepcie, pri ktorej sa žiak ako čitateľ primárne sústreďuje na prvý, sujetový plán diela. Analytické a interpretačné činnosti sa preto na začiatku prvého ročníka ešte sústreďujú predovšetkým na dôkladné zvládnutie významovej a kompozičnej stránky dejovej línie. Hlbšie významy napr. orientálnej, antickej a stredovekej literatúry si žiak osvojuje predovšetkým metódou zapamätania a reprodukcie.

V priebehu prvého ročníka (približne od zaradenia tém zo slovenského klasicizmu) a v strednej časti štvorročného štúdia sa dôraz prenáša na analyticko-syntetické procesy hodnotiacej recepcie, na používanie induktívnych metód a individuálnych interpretácií významových, druhoplánových zložiek diela.

V najvyšších ročníkoch sa stáva cieľom výchovy dosiahnutie vyspelej interpretačnej úrovne s úplnou názorovou autonómiou žiaka. Okrem nevyhnutných analýz súčasných textov sa vyučovanie sústreďuje na to, aby si žiak osvojil schopnosť systematizovať literárne poznatky. Dôraz sa má klásť na rozvoj kritických prístupov k dielu, odborne správnej argumentácie a eticky i štylisticky vyspelej úrovne komunikácie.

Súčasnú učebnicu síce interpretačný prístup k vyučovaniu príliš nepodporujú, ale mu ani neprekážajú, a čítanky sú koncipované dostatočne široko a disponujú takým bohatstvom literárneho materiálu, že umožňujú učiteľovi sústrediť sa na výchovu prostredníctvom umeleckého diela, individualizovať toto formatívne pôsobenie v miere, ktorá zodpovedá našej organizácii vyučovania, a obmieňať literárne texty podľa potrieb vyučovania i skúšania.

Koncepcia cieľov naznačuje aj isté odlišnosti v chápaní kontroly a hodnotení žiaka. Pretože ciele literárnej výchovy vychádzajú zo známych hierarchických taxonómií kognitívnych operácií a berú do úvahy aj nevyhnutný rozvoj afektívnej sféry žiakov, ktorý je pre tento predmet špecifický, kontrola výstupov z vyučovacieho procesu má uprednostňovať zisťovanie žiakových interpretačných schopností, úroveň jeho autonómnosti a kritického myslenia, nápaditosť a fantáziu, kvalitu i krásu vyjadrovania jeho myšlienok pred nominálnymi faktami, definíciami literárnovedných a literárnohistorických pojmov. Tým sa nehovorí, že predmet literatúra rezignoval na svoju náukovú zložku, iba sa zdôrazňuje, že jej rozsah a použitie má vychádzať z nadržaných funkcií predmetu literatúra, čo treba brať do úvahy aj pri zadávaní úloh a otázok žiakom, aj pri hodnotení výsledkov ich práce.

Učebné osnovy, učebnice literatúry a čítanky nie sú na to, aby ohraničili a zviazali učiteľa, a tým aj žiaka, ale autori ich vytvorili také, aké sú, práve preto, aby proces literárnej výchovy čo najviac otvorili, humanizovali a urobili nielen užitočným, ale je prítlačivým pre všetkých jeho účastníkov.

Inováciu učebných osnov koordinovali: PhDr. Natália Ihnátková, CSc.

PhDr. Marián Lapitka